

Groeningen

voor natuur in en om de stad

IVN GRONINGEN/HAREN

Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid

jaargang 40 nr. 1

WINTER 2016

- * Fotoservice
- * Alle grote merken
compact/reflex/digitaal
- * 80 Types verrekijkers
en telescopen op voorraad
- * Ook astronomische telescopen
- * Swift - Bynolyt - Zeiss
- * Swarovski-topdealer
- * *Vriend Stichting Het Groninger Landschap*

www.combigroningen.nl

ipkes **COMBI**
PHOTO-VIDEO

Poelstraat 19 - 9711 PG Groningen
Telefoon (050) 312 86 84

Yohân Bergsma

Meesterschilder

Meidoornlaan 3
9771 AN Sauwerd
tel. 050-5269734

www.ekoschilder.nl

OKER
Schildert natuurlijk

AGENDA 2016

Zondag 21 februari	Braakballen pluizen
Woensdag 9 maart	Algemene ledenvergadering
Zaterdag 19 maart	Vogelexcursie Gasterse Duinen
Zaterdag 9 april	Vogelexcursie Nieuw Statenzijl en polder Breebaart
Zaterdag 16 april	Plantenruildag in Haren
Donderdag 21 april	Start plantencursus
Zondag 24 april	Op expeditie in het Sterrebos
Zaterdag 21 mei	Jubileumviering IVN Groningen-Haren
Zaterdag 4 juni	Tuinbezoek Westerlee / Sellingen
Zaterdag 18 juni	Vogelexcursie naar Ameland
Zaterdag 13 augustus	Tuinbezoek Jonkersland / kwekerijbezoek Nijeberkoop.

De meest actuele informatie t.a.v. de excursies, cursussen en overige activiteiten die het IVN Groningen-Haren organiseert, is te vinden op de website: <http://www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren>

Foto omslag: Blauwe reiger bij een sloot in Kardinge, wachtend tot de dooi intreedt.

Foto: Ana Buren.

- Centrale Verwarming
- Gas en Water
- Elektra

- Dak en Zinkwerken
- Sanitair
- Zonne-Energie

Technische Installaties

Rijksstraatweg 94 Haren
Kieler Bocht 39 Groningen
www.lanting-it.nl

☎ (050) 534 40 65
Fax (050) 534 37 57
e-mail: lanting@technonet.nl

NATUURVOEDINGSWINKEL
Tel. 050 - 541 15 15
De Wiershoeck
www.beijum.nl/wiershoeck

Volledig assortiment biologische voeding:

Brood (iedere ochtend vers)	Dilkeppun
Zulvel en kaas	Dranken
Groente en fruit	Koek en snoep
Vloes en vloesvervangers	Wijnen
Droogwaren	Lichaamsverzorging
Ijs	Schoonmaakmiddelen Etc. etc.

Verkooppunt **ODIN** **Groente- & Fruit-abonnement**

Op de flats: -gelegen aan het (flats)pad door Beijum, richting Zuidwoldo.
Per auto: afslag Beijum-Noord, bereikbaar via Ingang Onnemahoord, daarna links rechtaf.
Open: ma. 11.30-18.00 di, vr. 9.00-18.00 do. 9.00-20.00 za. 9.00-17.00 uur
Beijumerweg 20 (naast de schooltuin).

Wij bezorgen iedere donderdag aan huis.
Faxnummer (050) 5792097

Inhoudsopgave

Agenda 2016	3
Inhoudsopgave	5
Van de voorzitter	6
Van de redactie	8
Witter dan wit	9
Natuurkids in het Natuurmuseum	15
Nieuwe werkgroep	17
Jaarverslag WPTK	19
Zuidlaardermeergebied 2015 en verder	22
Aankondiging ALV	27
Vooraankondiging jubileumdag	28
Van wantsen weten	29
Vogelexcursie Friese wadkust	33
IJsvogeltjes	36
Boekennieuws	39
Cursussen en excursies	41
Adressen en informatie	46

Van de voorzitter

In de eerste week van januari was de wereld buiten enkele dagen wit van sneeuw en het maatschappelijk leven was bijna stilgevallen door ijzel. De winter is lastig, maar na een lange, warme periode was het ook wel een opluchting toen het toch weer vroom. Het was van korte duur, maar het is nu begin januari, dus het kan nog veel kanten op.

De klimaatconferentie in Parijs heeft naar mijn idee een goed resultaat opgeleverd, rekening houdend met het grote aantal landen dat eraan deelnam en de sterk verschillende belangen. Wereldwijd is het besef doorgedrongen dat de opwarming teruggedrongen moet worden. Het moet allemaal nog wel gebeuren, maar veel verandering groeit ook van onderop en gaat soms sneller dan gedacht. Nog maar enkele jaren geleden werden nieuwe kolencentrales gebouwd. Nu al zijn ze eigenlijk overbodig. Investerings in fossiele brandstoffen worden door banken, pensioenfondsen e.d. afgebouwd; er is een flinke groei in energie van wind en zon.

De grutto werd in 2015 verkozen als nationale vogel. Persoonlijk was ik erg blij met de keuze van deze vogel, omdat hij symbool staat voor de weidevogels en de kwaliteit van het Nederlands cultuurlandschap. Juist Nederland heeft voor de grutto een grote verantwoordelijkheid. Met het boerenland is het helaas slecht gesteld door steeds verder toenemende intensivering en grootschaligheid. Bloemenkruidrijke weilanden komen nog sporadisch voor. Ook de Kievit heeft het erg moeilijk gekregen, zo blijkt uit het laatste jaarrapport van SOVON. Het boerenland verarmt al decennia lang. Het melkquotum werd opgeheven, waardoor nu al weer sprake is van overproductie en een dalende melkprijs voor de boeren. 't Is jammer dat niet meer boeren overschakelen op biologische landbouw. Terwijl de populariteit van biologische producten bij de consument enorm gestegen is. En dat is dan weer positief.

Het stedelijk gebied wordt juist steeds rijker aan biodiversiteit. Ook door gemeentelijk beleid, dat gericht is op ecologische zones door verbinding van stedelijk groen. Actueel is de Operatie Steenbreek,

die erop gericht is mensen te stimuleren hun tuinen zo groen mogelijk in te richten met zo weinig mogelijk steen. Ook voor het IVN is er een mogelijkheid om daaraan mee te werken. Overleg hierover hebben we met de Natuur- en Milieufederatie Groningen en met het KNNV. Het KNNV biedt momenteel een gratis cursus aan op het gebied van natuurlijk tuinieren. Wie belangstelling heeft voor dit onderwerp en daarin graag actief wil zijn, nodig ik uit contact met mij op te nemen.

Met onze IVN-afdeling gaat het tamelijk goed. De activiteitenagenda is nog steeds goed gevuld met cursussen en excursies. Bestuurlijk en organisatorisch verloopt alles heel soepel en financieel staan we er nog steeds goed voor, ondanks het wegvallen van de gemeentelijke subsidie. Er is een flinke aanwas van nieuwe leden, m.n. door de aansluiting van de *Wilde Planten Tuinkring* Haren bij het IVN. Ik maak graag van de gelegenheid gebruik om de nieuwe leden van harte welkom te heten.

In de tweede helft van februari zal iedereen weer een jaarverslag ontvangen en een uitnodiging voor de Algemene Ledenvergadering (ALV). De ALV vindt plaats op woensdagavond 9 maart in het Vinkhuys. Leden en donateurs zijn daar van harte welkom. Meer informatie volgt per post.

En tenslotte: in 2016 bestaat onze IVN-afdeling 40 jaar. We vieren dat samen in het Nationaal Park *De Alde Feanen*, bij Eernewoude. Dat wordt vast een leuke, leerzame en gezellige dag samen. Meer over de jubileumdag elders in deze Groeningen.

Ik wens ons allen weer een goed en gezond 2016 toe, in goede samenwerking, creatief en met enthousiasme en passie voor de natuur.

8 januari 2016
Lammert Tiesinga

Van de redactie

Nu eens is ie dik, dan weer is ie dun; de Groeningen leeft! De uitgave die nu voor u ligt mag corpulent genoemd worden. Door het ijzel gegijzeld kroop menig natuurliefhebber achter de computer, in plaats van eropuit te trekken. Dat heeft geleid tot bijzonder aardige inzendingen.

Naast IVN-wetenswaardigheden leest u in deze uitgave van alles over het succes van de grote zilverreiger en over wat er in 2015 allemaal gebeurd is en de plannen voor 2016 in de Zuidlaardermeerpolders . U leert eindelijk hoe u wantsen van kevers kunt onderscheiden en u leest over de schitterende ijsvogeltjes aan de Veenweg.

De redactie is zeer verguld met zoveel kopij. Hartelijk dank! Ik heb niet eens veel pressiemiddelen hoeven gebruiken om jullie te bewegen om iets in te sturen. Jullie deden het bijna helemaal vanzelf. Omdat onze natuur zo mooi en boeiend is. Zo mooi dat je dat wilt delen met anderen.

Óp naar het jaar van de heggenmus en de baardzwam. Óp naar het internationaal jaar van de boon!

Veel leesplezier!

Ana Buren

De deadline voor het aanleveren van kopij voor de volgende editie is 10 april 2016.

WITTER DAN WIT

De grote zilverreiger (*Casmerodius albus*) is een vogel, die de laatste jaren in het Nederlandse landschap niet te missen is. Niet alleen omdat de vogel witter dan wit is, maar ook omdat deze soort nog steeds in aantal toeneemt. De reigersoort is in het groene polderlandschap nog opvallender dan de eveneens witte knobbelzwaan. Het slanke postuur, de elegante manier van bewegen en de stoere machovlucht van de grote zilverreiger is hier mede debet aan. Jeugdige vogelaars zullen denken dat deze elegante, opvallende vogel in herfst en winter altijd al in aanzienlijke aantallen in ons land voorkwam, maar niets is minder waar.

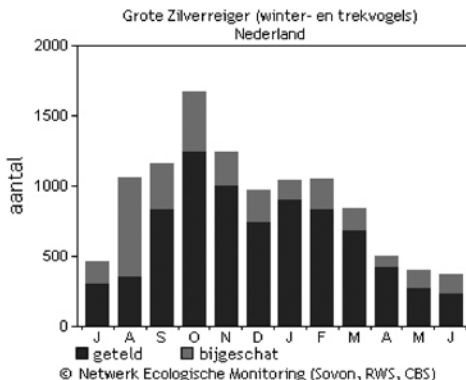
Historie in Nederland

Uit de middeleeuwen is bekend dat zich in de toenmalige uitgestrekte moerasgebieden in ons land grote kolonies reigers en aalscholvers

bevonden. Hieronder bevonden zich ook “witte reigers”. Dit moeten voor een groot deel grote zilverreigers zijn geweest (naast mogelijk kleine zilverreiger en koereiger). De eieren, jonge vogels en volwassen vogels in deze kolonies werden door de middeleeuwse mens volop geogost voor consumptie. Deze vervolging en de inpoldering van moerassen zal de reigersoorten en aalscholwers destijds behoorlijk gedecimeerd hebben. Vanuit eind 19e en begin 20e eeuw is bekend dat er nog volop op grote en kleine zilverreigers werd gejaagd voor de sierveren, die deze vogels in hun broedkleed hebben. Deze veren werden toegepast op dameshoedjes. Begin 20e eeuw werd de grote zilverreiger dan ook uitgeroeid in ons land!

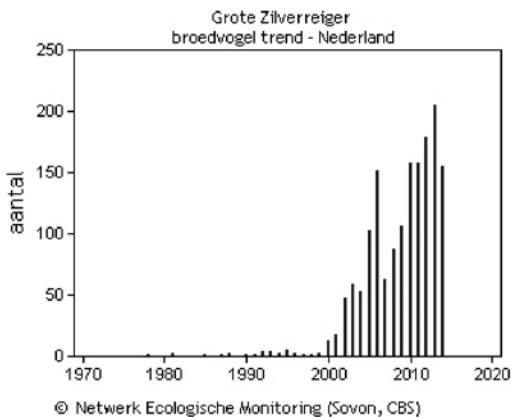
De grote zilverreiger wordt vanaf 1976 weer jaarlijks in ons land waargenomen. In 1978 volgde het eerste broedgeval in de Oostvaardersplassen. Pas vanaf 1990 nam het aantal vogels in het najaar en de winter echt toe. Niet alleen door de uitbreidende broedkolonie in de Oostvaardersplassen (deels standvogel), maar ook door de toenevende broedpopulaties ten (zuid)oosten en ten zuiden van ons land (deels trekvogel). Uit ringaflezingen blijkt namelijk dat een groot deel van de grote zilverreigers, die in najaar en winter in ons land verblijven, afkomstig is uit Polen, Oekraïne, Oostenrijk en Frankrijk. Onderstaande Sovon-figuur (figuur 1) laat zien dat het aantal zilverreigers in ons land vanaf juli toeneemt tot een maximum in oktober, gedurende de winter redelijk hoog blijft en vervolgens vanaf april weer afneemt.

Figuur 1: Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het gemiddeld aantal per maand in de laatste vijf seizoenen, met onderscheid welk deel is geteld en welk deel is geschat bij onvolledige tellingen.

Bovenstaande figuur is door de snelle toename van de aantallen de laatste jaren alweer deels gedateerd. Zo zijn in het muizenrijke jaar 2014 tijdens een slaapplaatstelling in oktober maar liefst 6.300 exemplaren geteld. Ter vergelijking: in oktober 2013 en oktober 2015 zijn 2.200 respectievelijk 3.912 vogels op de slaapplaatsen geteld. Uit deze slaapplaatstellingen blijkt dat het voedselaanbod in de vorm van muizen mede sturend is voor het aantal vogels dat in het najaar in ons land voorkomt.

In de Oostvaardersplassen bevindt zich de enige grote kolonie in ons land. In topjaren (zonder droogte) broeden hier meer dan 150 paren (zie figuur 2). Kleine kolonies bevinden zich in De Wieden in de kop van Overijssel en Makkumer Noordwaard in noordwest Friesland.

Figuur 2: Toename van aantal broedvogels in ons land.

Het toenemende aantal overzomerende grote zilverreigers in de grote moerasgebieden in ons land, ook in Lauwersmeergebied, Zuidlaardermeergebied en De Onlanden in en direct grenzend aan de provincie Groningen,

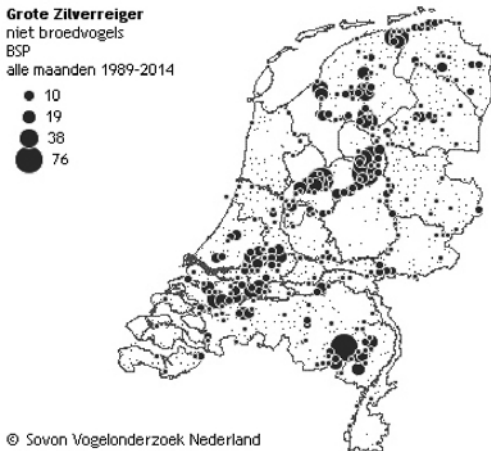
wijst er op dat het niet lang meer zal duren voordat zich daar ook kolonies gaan vestigen.

Landelijke verspreiding

Uit figuur 3 blijkt dat in najaar en winter de grootste concentraties grote zilverreigers, tot soms wel 100 stuks, zich in de waterrijke poldergebieden en wetlands bevinden (polders Zuid Holland, Utrecht en Friesland, omgeving Peel, kop van Overijssel, omgeving Oostvaardersplassen en Lauwersmeergebied). Tevens blijkt dat deze soort

zich in dat deel van het jaar praktisch overal in ons land bevindt. Schaars tot afwezig is deze soort op de zandgronden (b.v. Veluwe) en de zoute gebieden (b.v. Waddeneilanden en kuststrook). In deze laatste gebieden kunnen we het kleine neefje de kleine zilverreiger (*Egretta garzetta*) juist weer aantreffen. Deze soort neemt de laatste jaren ook toe in ons land, maar de populatie hiervan zakt bij strengere winters weer geheel in.

Figuur 3: Verspreiding van grote zilverreigers in ons land.

Verspreiding in provincie Groningen

De grootste concentraties grote zilverreigers in onze provincie kunnen in het najaar en winter waargenomen worden in het Zuidlaardermeergebied en Lauwersmeergebied en, op kleinere schaal, in De Onlanden en langs de Groninger kwelders. De laatste jaren blijkt, o.a. uit persoonlijke waarnemingen, dat vanuit deze

kernegebieden ook steeds vaker foeragerende reigers in de klei- en veengebieden buiten deze wetlands worden aangetroffen.

Jachttechnieken en voedsel

Het voedsel van grote zilverreigers is zeer divers, maar bestaat hoofdzakelijk uit muizen, kikkers en vissen. Grote zilverreigers hebben een drietal jachttechnieken om dit basisvoedsel te vangen.

1. Het solitair rondstappen in een weiland of langs de rand van een sloot of grotere waterpartij voor het verschalken van muis, kikker of vis. Op het moment dat een prooi wordt gespot verstart de zilverreiger en pakt hij de prooi bij verrassing;
2. Het groepsgewijs profiteren van een groep op vis jagende aalscholvers. De vis wordt door de aalscholvers opgedreven en vlucht deels in de plantenrijke oevers van betreffende waterpartij, waar de grote zilverreigers deze vissen proberen te verschalken;
3. Het groepsgewijs profiteren van door grazend vee of grazende ganzen opgejaagde muizen en kikkers. Dit is vooral mooi te zien in de met vee begraasde ruige graslanden of in de door ganzen begraasde weilanden in of direct rondom bovengenoemde wetlands. De zilverreigers staan dan veelal rondom de runderen, paarden, schapen of ganzen of lopen ertussenin.

Grote zilverreiger versus blauwe reiger

In bovengenoemde jachttechnieken lijkt de grote zilverreiger behendiger en efficiënter dan het blauwe neefje, de blauwe reiger. De blauwe reiger heeft veelal een veel passievere wijze van jagen, namelijk vanuit langzaam bewegende en/of stilstaande positie.

Door zijn kenmerkende opportunisme en zijn flexibiliteit is deze witte reiger ook nog eens verrassend vorstbestendig. Hij kan heel goed anticiperen op veranderende omstandigheden door b.v. over te schakelen naar muizen bij de aanwezigheid van een aaneengesloten ijslaag. En als deze soort het toch te koud vindt, trekt ze gewoon zuidelijker. Blauwe reigers blijven daarentegen als standvogel stug zitten bij extreme winterse omstandigheden. Zij sterven dan ook massaal bij een strenge winter in Nederland.

Gemeenschappelijke slaappleatsen

Grote zilverreigers hebben in herfst en winter gemeenschappelijke slaappleatsen, veelal beschut in riet en bomen bij meren. Na zonsondergang vliegen de vogels vanuit de foerageergebieden in de verre omtrek naar deze slaappleatsen. De slaappleatsen dienen voor be-

schutting en veiligheid, maar het is zeer waarschijnlijk dat er ook "informatie over het vangstsucces van de dag wordt uitgewisseld". Een weinig succesvolle vogel ziet aan de conditie en/of volheid van de krop of een andere vogel afgelopen dag(en) wel of niet succesvol is geweest. Het loont om als niet succesvolle vogel de volgende ochtend achter een succesvolle vogel aan te vliegen.

Rob Lindeboom

foto's: Ana Buren

Bronnen:

www.sovon.nl

Vroege vogels uitzending van 17 maart 2015.

Natuurkids in het Natuurmuseum

Op 12 december brachten de natuurkids een bezoek aan het natuurmuseum van Klaas Nanninga. Een huis vol met opgezette vogels, vissen, vlinders, zoogdieren, meestal in hun natuurlijke leefomgeving weergegeven. Klaas, in zijn werkzame leven docent biologie, begon op zijn 10de met het verzamelen van schelpen. Deze hobby groeide uit tot een prachtige collectie. Hij kon ook prachtig vertellen over alle dieren in het museum. De kinderen hebben zich verwonderd. En zij niet alleen... Het was meer dan de moeite waard. Kijk vooral eens op de site <http://www.klaasnanninga.nl/natuurmuseum>. Hieronder het verslag van Neeltje en Sofie.

we kwamen binnen en er waren gelijk schedels
toen gingen we de huiskamer in en er stond een vos daar schrok ik even van
toen iedereen er was werd er iets verteld over een wesp en een vogelspin
we gingen ook nog een speurtocht doen
er waren 12 kinderen ik vond de bever erg mooi net als de narwal hoorns
ps ik ga m'n spreekbeurt over bevers doen
dat was super cool op het einde kreeg je iets te eten en te drinken

Neeltje Lanenga, 7 jaar

Mijn dag in Het Natuurmuseum

Yes! we zijn er. mijn vader en ik gaan naar binnen. wow! ik had niet verwacht dat het natuurmuseum een huis zou zijn. ik geef mijn vader een kus. 'dag pap!' roep ik 'tot morgen!' want ik blijf bij mijn beste vriendin Silke slapen. ik ga met Pieta mee naar boven. Silke staat al op me te wachten. we geven elkaar een knuffel. zoals altijd)

we beginnen met een uitleg over een wesp en een spin. daarna gingen we een speurtocht doen. eerst moesten we naar de "Insecten & Vissenkamer. daar moesten we vragen beantwoorden. zoals bijvoorbeeld: hoeveel kostte een vrouw (ja, een echt mens) in 1880?

Sofie Koops, 11 jaar

Het IVN heeft een nieuwe werkgroep.

De Wilde Planten Tuinkring Haren (en omgeving) (WPTK) is per 1 januari samengegaan met het IVN Groningen Haren en gaat daar als werkgroep verder functioneren. Over dit samengaan zijn de leden van de kring en het bestuur van het IVN uitgebreid geïnformeerd.

Wat is de WPTK?

De WPTK is opgericht in februari 1972 door o.a. Thijs Duim en zijn vrouw. De groep heette oorspronkelijk Wilde Planten Kring Haren (WPK). De tientallen leden van de kring komen uit de gemeente Haren, Groningen, Tynaarlo en wijde omgeving. Op het hoogtepunt waren er bijna 130-140 adressen lid van de WPK. Later is het woord "tuin" toegevoegd om de relatie met onze eigen tuin te versterken.

De WPTK is een kring en kent daarmee geen algemene ledenvergaderingen, statuten, jaarverslagen en staat dus ook niet ingeschreven bij de KvK. Dat laatste maakt het tegenwoordig onmogelijk om als kring nog zakelijk voort te bestaan met bankrekeningen etc. Daarom werd toenadering gezocht bij een zo goed mogelijk passende groene organisatie. Een aantal leden van de WPTK Haren is al lid of donateur van het IVN.

Wat doet de WPTK?

Zij tuinieren met inheemse planten en struiken. Hiervoor is kennis en kunde nodig. De vaak zeldzame inheemse flora heeft zo ook zijn weg gevonden in onze tuinen. Deze wordt nooit uit de natuur gehaald. Tenzij door infrastructurele ingrepen de planten in de natuur geen overlevingskans hebben. Onze tuinen zijn vaak vluchtplaatsen voor deze wilde flora.

Om de aanwezige kennis te delen en onze overvloedige planten te delen met de anderen organiseert de WPTK diverse activiteiten. Zij kent een aantal jaarlijkse activiteiten:

- Ruildag in het voor- en najaar van planten uit eigen tuin bij één van de leden.
- Maximaal twee lezingen, die in brede zin met onze tuin te maken hebben.
- Twee excursies naar tuinen, natuur, kwekers, oid. In de praktijk is dat vaak een bezoek op een avond aan een tuin en een hele/halve dag excursie naar meerdere bestemmingen van de genoemde doelen.

Alle activiteiten staan open voor de leden en andere belangstellenden.

De WPTK kent een bestuur/organisatieteam bestaande uit Jetty Koopman, Eef Schipper, Michiel Coesel en Ernst Flentge. Ernst is al meer dan 30 jaar voorzitter en vorig jaar tot erelid benoemd.

De WPTK Haren hoopt op een voorspoedige en vruchtbare samenwerking met het IVN.

Tot ziens in 2016
Ernst Flentge WPTK

Jaarverslag Wilde Planten Tuinkring Haren 2015

De WPTK startte het jaar met een adressenbestand van bijna 100 leden. Op 18 april waren we welkom voor onze voorjaarsruil-dag in de Schoutenlaan in Haren. Tientallen leden ruilden planten, of kwamen gewoon alleen maar brengen of halen, of kwamen alleen maar voor de gezelligheid. De koffie, koek en taart smaakten weer goed en de dag kreeg een extra feestelijk tintje, omdat Ernst Flentge door de aanwezige leden geheel onverwachts tot erelid werd benoemd. Ernst was altijd het gezicht van de kring en de organisator van vele zaken. Ernst was al meer dan 30 jaar voorzitter van de WPTK.

Alle WPTK-leden werden schriftelijk geïnformeerd over de zakelijke perikelen van de WPTK en over het voornemen om samen te gaan met een andere vereniging.

Op zaterdag 23 mei vertrok vanaf het P+R NS-terrein een stoet auto's naar Boornbergum (Fr). Eigenaar Henk Jansen ontving de groep bij zijn Ecologisch Adviesburo Elodea. Zijn ecologische tuin en huis stonden open voor een bezoek. Henk gaf daarbij uitgebreid uitleg over de ecologische facetten van zijn huis. We konden het dak op om zijn mosdak te bekijken en de kelder in voor de watervoorziening.

Ven met drijvende steiger in het Curringherveld

luxe overwinteringshotel/resort

De tocht werd vervolgd naar het Curringherveld in Kornhorn. Hier werden we rondgeleid over het natuurterrein en bezochten we de archeologische vuurplaats met hutjes. Ook de enorme bijenstal/overwinteringsplaats had veel belangstelling.

De meegebrachte lunch liet zich goed smaken.

De rit werd vervolgd naar De Groene Gast, een kwekerij van niet alledaagse tuinplanten te Lucaswolde. Voordat de rondleiding door de tuin en over de kwekerij begon, werden we onthaald op een kopje koffie/thee met gebak. De enthousiaste eigenaren vertelden veel over hun tuin, de aanleg, het onderhoud, de strijd tegen onkruid en slakken, planten die verdwenen en spontaan opkwamen. Menigeen ging met een aantal plantjes weer naar huis. Om 17.00 uur was de zeer geslaagde dag weer voorbij.

Na de zomer was de najaarsruil-dag op 1 oktober weer de eerste activiteit. Ditmaal in een voor velen bekende tuin aan de Jachtlaan. Weer veel planten verruilden van eigenaar. Ook de koffie en zelfgebakken taart lieten zich weer goed smaken.

Ernst Flentge sloot het jaar in het Gorechthuis te Haren af met een lezing over de Hortus. Met unieke foto's en beelden vanaf de oprichting in de 17e eeuw tot heden. Van de Hortus in Groningen en van na de verhuizing naar Haren in de 60'er jaren. Ernst kent de Hortus in Haren op zijn duimpje. Zijn vader had de kas ooit gebouwd en zelf was hij jarenlang rondleider en gids. Ernst heeft foto's kunnen maken die nu uniek zijn en die een prachtig tijdsbeeld van de Hortus geven. De kas is ooit de plaats geweest waar de Wilde Planten Kring is opgericht. Nu in 2015/2016 wordt de kas ontmanteld en afgebroken en gaat de WPTK samen met het IVN.

Ernst Flentge

rondleiding bij De Groene Gast

Het Zuidlaardermeergebied, 2015 en verder.

Een bijzonder jaar was het wel, 2015. Maar zo spectaculair als dat het er in eerste instantie uitzag, werd het niet. Het voorjaar begon goed met een recordaantal aan broedpaartjes zwarte stern, verspreid over het gehele gebied. Zelfs op de Biks bij Onnen ging een paartje op wortels van de gele plomp een nestje bouwen. Zijn exotische neefjes, de witwangstern en de witvleugelstern, werden ook weer gezien en het rammelde van de kemphennen.

Bij de witwangsterns in de Kropswolderbuitenpolder kondigde zich het onheil als eerste aan: nauwelijks ontwikkeling van waterplanten en een groep van bijna 2000 ruiende ganzen die het gebied als een overrijverige plantsoenendienst effectief vrij hielden van waterplantontwikkeling. Uiteindelijk ging een groepje van 15 paartjes

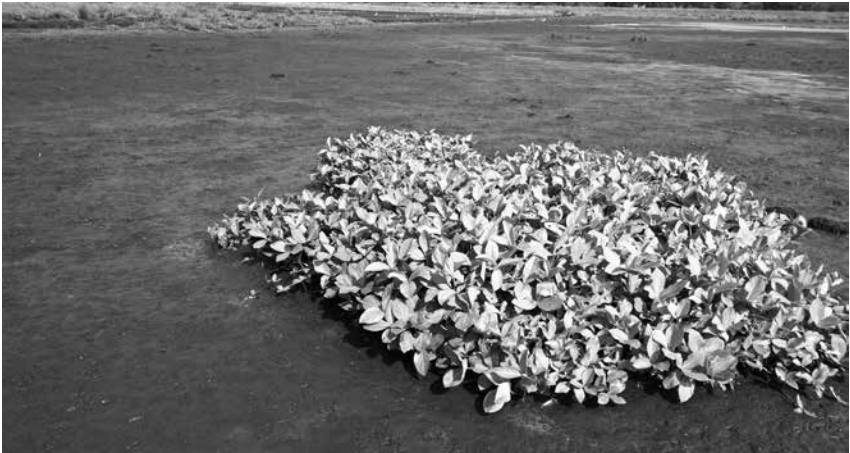

Vogelaars in de Onnerpolder aan de Noorderhooijdijk, speurend naar het kleinst waterhoen met kuikentjes. Op de achtergrond de molen De Biks. 20 juni 2015. Foto: Ana Buren.

witwangstern toch over tot broeden, maar op deze locatie stonden zij in extreme mate bloot aan de weersomstandigheden. Het slechte weer van begin juli is hun uiteindelijk fataal geworden: geen witwangjongen in het Zuidlaardermeergebied. Ook de zwarte sterns en witvleugelsterns kregen het in de Oost- en Onnerpolder lastig om hun nest heel te houden en het slechte weer zorgde (waarschijnlijk) ook voor een verminderd insectenaanbod. Het uiteindelijke gevolg is dat we van de zwarte stern maar bij 1 paartje jongen hebben gezien en datzelfde geldt voor de witvleugelstern. Deze laatste had de meeste vogelaars mooi in de luren gelegd, want terwijl iedereen zich stond te vergapen aan het kleinst waterhoen bij de Noorderhooijdijk, broedde hij in alle 'rust' vlak langs het fietspad in de Oostpolder zijn eieren uit.

De grote aantrekkingskracht van het Noorderhooijdijk-waterhoen heeft niet alleen de witvleugelstern uit de wind gehouden. Ook een ander territorium kleinst waterhoen en twee territoria klein waterhoen ontgingen vrijwel elke vogelaar (en beheerder). De ralachtigen hebben de reputatie van het gebied dit jaar hoe dan ook een beetje gered, want samen met wat waterrallen en porseleinhoenders waren er ook weer twee territoria van de kwartelkoning.

In de Oeverpolder, achter het pompstation Onnen, ligt een perceeltje dat zich qua planten positief onderscheidt van de meeste percelen in het gebied. Het bestaat uit een mix van een aantal grotere zeggesoorten als noordse zegge, scherpe zegge, stijve zegge, zwarte zegge en oeverzegge. Samen met het groot blaasjeskruid, kikkerbeet, wateraardbei en holpijp in de aanliggende sloot is dit een belangrijke zaadbron om de overstromingsgraslanden in de zomerpolders mee te ontwikkelen. Sinds de afronding van de Herinrichting Haren vormt dit perceeltje een belangrijk onderdeel van de jaarlijkse monitoring door de beheerder. In 2014 constateerden we een sterke achteruitgang van de meeste planten. Daarom hadden we in 2015 het groeiseizoen met een minder extreem hoge waterstand aangevangen, om te kijken of dat tot herstel leidde. Dat deed het inderdaad. In 2015 had het perceeltje zich vrijwel geheel hersteld en ook op andere locaties in deze omgeving veerden de zeggesoorten op uit een soort van schijn dood. Een bijzonder vreugdemoment was de vondst van waterdrieblad op twee locaties.

Waterdrieblad in de Oeverpolder. 2 april 2015. Foto: Michel Krol.

Uiteindelijk draait het allemaal om de (onderwater)bodem. Afbraakprocessen en de stoffen die daarbij gevormd worden (sulfide, ammonium) bepalen of er wel of geen planten kunnen groeien, en

welke soorten dit dan zijn. Daarbij kan fosfaatuitspoeling vanuit de onderwaterbodem naar de waterlaag zorgen voor één grote drijvende algentroep. Een permanent hoge waterstand leidt in voormalige landbouwgebieden altijd tot niks (tenzij er heel veel ijzerrijk grondwater aanwezig is). Een permanent lage waterstand leidt ook tot niks. Een jaarlijks ritme van overstroming en droogval met water van uitstekende kwaliteit levert het beste resultaat. Helaas is het water goed, maar niet uitstekend. En daarbij is de duur van de overstroming in combinatie met de verschillende concentraties aan sleutelstoffen in de onderwaterbodem een sterk bepalende factor. En binnen die concentraties in de bodem zit weer heel veel variatie in het gebied. Soms binnen een perceel. Begrip van die sturende processen is het begin, maar daarmee ben je er niet. Observeren wat er gebeurt en anticiperen, zonder aan flipperkastbeheer te gaan doen zal op termijn moeten leiden tot een gevarieerd gezond beekdal waar we trots op kunnen zijn. Het toneelstuk dat de vogelpopulatie elk jaar opvoert verdient een goed decor. Als we in staat blijken te zijn om een gevarieerde begroeiing te realiseren die recht doet aan de schaalgrootte en de waterdynamiek die mogelijk is in het gebied, zal ook de fauna hiervan profiteren. Gelet op de resultaten van het gebied de afgelopen 10 jaar is er genoeg reden om vertrouwen te hebben in de veerkracht van het gebied.

Kropswolderbuitenpolder 8 januari 2016. Hier hebben de witwangsters in 2014 buitengewoon succesvol gebreed. Foto: Ana Buren.

Momenteel zijn de waterstanden in de zomerpolders en de Kropswolderbuitenpolder en Westerbroekstermadepolder relatief laag ten opzichte van voorgaande jaren. Vlak voor de start van het broedseizoen zal de waterstand hier en daar nog iets verhoogd worden, maar we hebben een tijdelijk lagere waterstand nodig om de vegetatie de kans te geven om zich te herstellen. Dat zal gevolgen hebben voor de vogelpopulatie, maar niemand zit te wachten op een lege bak met water. En wie weet welke verrassing 2016 voor ons in petto heeft....

*Michel Krol, beheerder
Het Groninger Landschap
m.krol@groningerlandschap.nl*

Noteer in de agenda:

Algemene Ledenvergadering

Woensdag 9 maart 19.30 uur.

Plaats: Het Vinkhuys, Groningen.

Met:

Vertoning natuurdocumentaire *Het Noorderplantsoen*
en toelichting door filmmaker/bioloog Hilco Jansma

Woensdagavond 9 maart is de jaarlijkse ALV, ook deze keer weer in het Vinkhuys.

De ALV duurt van 19.30 uur tot circa 20.15 uur. De stukken daarvoor (jaarverslag bestuur, werkgroepen, financieel verslag en begroting) worden in februari apart verzonden per post.

Daarna is het pauze tot circa 20.45 uur. In de pauze is er boekverkoop door Saskia van der Burg van het Steunfonds NME.

Na de pauze is er een gezamenlijk programma met KNNV. Deze keer de vertoning van de prachtige natuurfilm over het Noorderplantsoen van Hilco Jansma en het verhaal daaromheen. Hilco Jansma zal aanwezig zijn om erover te vertellen.

De film duurt 32 minuten.

Een trailer is te zien op www.hilcojansma.com

Aankondiging:

Jubileumviering IVN Groningen-Haren

Onze IVN-afdeling bestaat in 2016 40 jaar!

Dat gaan we vieren op **zaterdag 21 mei** in het **Nationaal Park De Alde Feanen**, bij Eernewoude. Niet ver weg, maar toch net even over de grens met Friesland, in een prachtig, waterrijk natuurgebied dat voor velen van ons nog niet zo bekend is.

We gaan gezellig in een bus naar het bezoekerscentrum. 's Ochtends zal iemand van het Fryske Gea meer vertellen over de Alde Feanen en kunnen we het bezoekerscentrum verkennen.

Na de lunch is er een gecombineerde vaar- en wandelexcursie voor maximaal 50 personen. De vaarexcursie is op een fluisterboot die vaart op zonnepanelen. De wandelexcursie is onder leiding van een gids van het Fryske Gea. De gecombineerde excursie duurt in totaal drie uur.

Aan het eind van de middag is er een borrel (met quiz!) en vervolgens gaan we nog gezellig een hapje eten. En na afloop weer met de bus terug naar Groningen.

Deelname aan deze dag bedraagt € 10,- . Nadere details volgen nog.

Van wantsen weten

Of de verschillen tussen kevers en wantsen

“Hé wat leuk, een lieveheersbeestje”

“Nee hoor, dat is een wants”

“Een wants? Die zien er toch heel anders uit?”

“Nee, het is echt een wants”

“Nou, volgens mij is het een lieveheersbeestje”

zuringwants

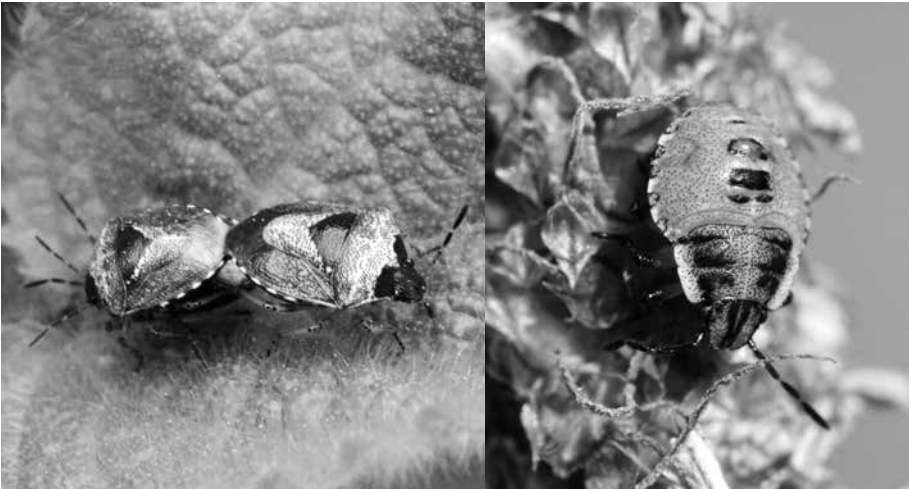
Bij de paddenstoelencursus van afgelopen najaar rolde er bij het bekijken van een meege-nomen zwam een klein beestje uit. Volgens sommigen een wants en volgens anderen een lieveheersbeestje. Toen ook vond de bovenstaande conversatie plaats. De meningen over de ware identiteit van het insectje waren dus verdeeld. Gek genoeg passeert de wants wel vaker de revue bij de paddenstoelencursus. In de boeken staat namelijk dat sommige

paddenstoelen ruiken naar wantsen. Soms wordt deze geur nader omschreven als van een oud nat washandje. Niet fris dus. De reputatie van de wants is dus niet om over naar huis te schrijven. Velen zien dit diertje aan voor een kever en het beestje zou ook nog eens stinken. Tijd dus voor een podium voor dit onbekende en onbegrepen lid van de insectenfamilie!

Wantsensoorten

Er zijn nogal wat wantsen van de onderorde der Heteroptera, wat je kunt vertalen als ‘verschillend vleugelen’. Volgens Wikipedia zijn

er 617 verschillende soorten in Nederland. Plusminus. Verdeeld over meerdere families komen we in de boeken onder andere schildwantsen, roofwantsen, bedwantsen en waterwantsen tegen. Zeer gevarieerd in vorm en vaak kleiner dan 1 cm. Sommige leven van het bladsap van planten en andere soorten zijn jagers van kleinere insectensoorten. Allemaal hebben ze echter een rostrum, een soort holle naald, waarmee ze plant of dier leegzuigen.

prachtbronsschildwants (li) en groene schildwants (re)

In mijn eigen tuin kwam ik tot drie op naam gebrachte soorten, alle drie schildwantsen: De zuringwants (*Coreus marginatus*), de prachtbronsschildwants (*Eysarcoris venustissimus*) en de groene schildwants (*Palomena prasina*). De eerste twee zijn erg honkvast. De zuringwants, een van de grootste Nederlandse soorten, leeft in mijn tuin van ridderzuringsap en de prachtbronsschildwants van de bosandoorn. De groene schildwants is wat minder kieskeurig, hoewel de soort erg van hazelaar houdt. Bij slootexcursies en in mijn eigen kleine tuinvijvertje loop ik ook regelmatig wantsen tegen het lijf. Want schaatsenrijder, waterscorpioen en bootsmannetje zijn het in het water levende leden van deze familie.

zevenstippelig lieveheersbeestje (li) en coloradokever (re)

Verschillen

Leuk hoor, al die soorten, maar kom ter zake hoor ik u denken: hoe houd je de kever en de wants uit elkaar? Goed, omdat geduld een schone zaak is, beginnen we met de overeenkomsten: kevers en wantsen zijn vaak klein en de vliegers onder deze insectensoorten hebben vier vleugels, twee harde buitenvleugels en twee vliezige ondervleugels. Ze leven vaak op planten of in de strooisellaag op de grond. De verschillen! Bij wantsen is het uiteinde van de verharde vleugels vaak al vliezig. Verder is een groot verschil hoe beide soorten de vleugels op de rug houden. De kever legt ze naast elkaar en de wants vouwt ze over elkaar op zijn rug. Kevers hebben daarom altijd een naad midden op hun rug, daar waar de vleugels tegen elkaar aan liggen. Wantsen hebben dit nooit. Zij hebben door hun manier van vouwen een kenmerkend scutellum of schildje (driehoekje onder het halsschild) op hun rug, dat altijd met de punt richting achterlijf wijst.

Jaloezie

Dan de gevoelige snaar in het leven van de wantsen: hun geur. De meeste soorten hebben namelijk stinkklieren. Deze stoffen worden gebruikt als afweer en bestaan uit zuren, alcoholen en ethers. Weliswaar houdt dit dus vijanden op een afstandje, maar hun reputatie ligt hierdoor al sinds mensenheugenis aan gruzelementen. Met enige afgunst wordt dan ook gekeken naar de propere kevers. Deze jaloezie neemt verder toe doordat kevers wel een volledige metamorfose kennen. Van eitje wordt het een larfje, dat verpopt zich en dan is er een imago, een echt kevertje. De wantsen moeten het doen met een onvolledige transformatie en kennen 5 stadiums van ontwikkeling, nimfen of instars genoemd. Deze lijken vaak al op de volwassen wants, hoewel je soms volledig op het verkeerde been gezet kunt worden. Zo kwam ik een keer in de zomer, dit beestje tegen op een braam. Zoeken in insectengidsen bracht geen soelaas. Uiteindelijk vond ik de oplossing bij de wantsen: Dit was een nimf van een zuringwants. Weliswaar stinken ze en zijn ze vaak klein en daarom dus onbemind, maar dit gehoornde beestje als totaal verschillende verschijningsvorm van de volwassen wants, vond ik verrassend leuk en apart. Dat doet geen kever hem na.

nimf zuringwants

Vogelexcursie naar de Friese Wadkust

12 december 2015

Het is een prachtige dag voor een winterexcursie. De regen blijft achterwege, we hebben zelfs zon en zullen vandaag niet bevriezen.

Op P+R Hoogkerk verzamelen de ruim twintig vogelaars zich en gaan carpoolend op weg.

We zullen vandaag op een aantal plaatsen stoppen en spotten: bij de pier bij Holwerd, bij een uitkijkpunt over de kwelders op de zeedijk en bij het Kweldercentrum Noarderleech van het Fryske Gea.

Kweldercentrum Noarderleech. Foto: Anouk Stolte.

Bij de eerste stopplaats zie ik gelijk een voor mij nieuwe vogel - de paarse strandloper. Tussen de keien bij de pier zien we eerst de steenlopers en daarna, bijna onopvallend, enkele paarse strandlopers.

Even de vogelgids erbij: 'overwintert in kleine aantallen in Nederland, en is vaak op strekdammen te vinden, samen met steenlopers'. Wat fijn dat die vogels zich aan het boekje houden, zo wordt het eenvoudiger om de juiste soort te vinden.

Kolganzen

In de kwelders en op het water allerlei soorten steltlopers, eenden en ganzen. Het is iedere keer weer heerlijk om buiten in de natuur te zijn, zo'n mooi uitzicht te hebben, en dan ook nog rustig allerlei vogels te kunnen bekijken.

Er zijn nog veel kieviten. Die blijven nog in grote aantallen in Nederland zolang er geen vorst is. Ze trekken op met de vorstgrens, want in de bevroren bodem kunnen ze geen voedsel vinden.

Overal grote groepen ganzen bij elkaar, handig om de verschillende soorten te leren herkennen. Willy pakt de vogelgids erbij en legt geduldig en enthousiast uit hoe de verschillende ganzen uit elkaar te houden zijn. Grauwe gans met oranje snavel, kolgans met witte

bles en strepen op de borst, toendrarietgans met donkere hals, lange nek en donkere snavel en oranje poten, brandgans met witte kop, rotgans veel kleiner met kleine witte vlek op de hals. Zelfs de geluidenapp erbij, want al die ganzen maken verschillende geluid. En als ik door de kijker naar de ganzen kijk zie ik als bonus vijf reeënhoofden naar ons kijken.

Wat ik vandaag opvallend vind is de hoeveelheid roofvogels in het kweldergebied.

Slechtvalken, torenvalken, blauwe kiekendieven en vooral heel veel buizerds. Zo veel buizerds heb ik niet eerder bij elkaar gezien, in alle kleurvariëteiten die je maar wenst. In dit open landschap moet wel een groot voedselaanbod zijn. De Friese boeren hadden dit jaar een enorme overlast van muizen, zouden de kwelders ook boordevol met muizen zitten?

Aan het begin van de middag is het (helaas) weer tijd om terug te gaan.

Bedankt vogelwerkgroep voor de organisatie en chauffeurs voor het rijden!

Edda Kamminga

Ijsvogels nabij het Paterswoldsemeer

Al jaren is regelmatig een ijsvogel man te zien achter de boerderij aan het Winterpad nabij de Veenweg in Groningen-Zuid. Sinds kort wordt deze vergezeld door een vrouw. Achter de boerderij ligt een sloot met daarin een stuw. Het water in de sloot stroomt vanaf het Paterswoldsemeer via genoemde sloot richting de Piccardthofplas. Dat het water stroomt is voor de ijsvogels belangrijk omdat daardoor veel vis meegevoerd wordt. Als je voor de stuw staat en de sloot afkijkt, tegen de stroom in dus, zitten de ijsvogels vaak aan het eind van de sloot, op een doodlopend stukje op één van de overhangende takken.

Dat er vis zit werd extra duidelijk toen we er pas een kat zagen jagen. Op vis dus. De kat ging daarvoor tot aan de ellebogen in de sloot en wipte de één na de andere vis uit het water. De vis werd

even later boven op de wal opgegeten. Opvallend was dat de ijsvogels zich nagenoeg niets van de kat aantrokken.

Ze bleven rustig boven en naast de kat zitten met maximaal één-twee meter afstand. Dat is bij de aanwezigheid van een blauwe reiger of een aalscholver wel anders. Zijn die er, dan zie je er geen ijsvogels.

Overhangende takken zijn dus belangrijk voor het vangen van vis en ik heb dan ook een mail gestuurd aan het Meerschapp Paterswolde die de boerderij als onderkomen heeft met het verzoek, om geen

takken weg te snoeien boven de sloot. Dit hebben ze inmiddels toegezegd.

De ijsvogels zijn gewend aan langslappende mensen, honden, etc. Echter, toen vriendin Ingeborg een foto wilde maken vanaf de stuw, kon ik door m'n telescoop zien dat de vogels alert werden. Het steekt erg nauw dus.

Volgens mij broeden deze ijsvogels langs het stuk sloot dat aan het eind van de Veenweg rechts van de brug ligt. Naast het natuurgebiedje van Natuurmonumenten aldaar. Voor hen is dat een heel rustige plek namelijk. Met viswater voor de deur.

Om meer inzicht te krijgen in het leven van ijsvogels is op Uitzending Gemist nog de prachtige VARA documentaire "De Terugkeer van...." dd. 20 november jl. te zien.

Mocht je meer willen weten over ijsvogels dan kun je terecht bij Ben Abma. Hij is voorzitter van de de ijsvogelwerkgroep in de stad. Verder is het mailadres

meld.ijsvogel@gmail.com voor waarnemingen van ijsvogels in de stad.

Harry Westerhuis

BOEKENNIEUWS

Stichting Steunfonds Natuur- en Milieueducatie

PAS VERSCHENEN

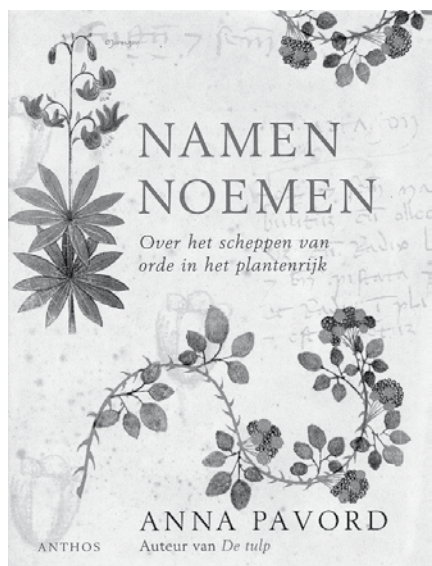
- Frans van Bommel e.a., *De Das*. Over de comeback van de das in Nederland, ecologie, leefwijze en bescherming. Prijs €24,95/ Leden €22,50
- Klaas van Dort e.a., *Basisgids Mossen*. Gids voor het herkennen van 190 algemeen voorkomende mossorten aan de hand van duidelijke foto's. Ecologie en voorkomen. Prijs €21,95/ Leden €19,95
- Th.C.W. Oudemans, *Plantaardig* – vegetatieve filosofie. Prijs €24,95/ Leden €22,50
- Schaminée e.a. *Veldgids Rompgemeenschappen*. Beschrijft alle verarmde plantengemeenschappen in Nederland. Vervolg op Veldgids Plantengemeenschappen. Prijs €39,95/ Leden €35,95
- Philip Howse, *Het Grote Vlinderboek* – een nieuwe kijk op kleuren, patronen en overlevingsstrategieën. Prijs €29,95/ Leden €26,95

WEER VERKRIJBAAR

- A. van den Bremer, *Basisgids Grassen*. 100 algemene grassen, cypergrassen en russen herkennen met behulp van foto's en beschrijving. Met achtergrondinformatie. Prijs €21,95/ Leden €19,95
- Peeters e.a. *De Nederlandse Bijen* – Hymenoptera: Apioidea – herkenning, verspreiding en leefwijze. Prijs €49,95/ Leden €44,95
- A. Van Diepenbeek, *Veldgids Diersporen*. De beste nederlandsestalige gids over dit onderwerp. Prijs €34,95/ Leden €31,50

AANBIEDINGEN en TWEDEHANDS

- J.T. Lumeij e.a. *Beter één vogel inde hand*. Vogelvangst, valkerij en eieren zoeken in ambacht, cultuurhistorie, natuurbescherming en wetenschap. I.p.v. €29,95 nu €14,95
- Coesel, Schaminée, van Duuren. *De natuur als bondgenoot*. De wereld van Heimans en Thijsse in historisch perspectief. I.p.v. €29,95 nu voor €9,90
- H. Warwick, *Gek op egels*. Belevissen met deze dieren humoristisch beschreven. Prijs nu €9,95/ Leden €8,95

– Anna Pavord, *Namen noemen* – over het scheppen van orde in het plantenrijk.
Prijs €12,50

BESTELLEN:

Voor bestellingen en vragen: Saskia van der Burg, Eyssoniusstraat 28, 9714BS Groningen, tel. 050-5799631, e-mail SteunfondsNME@hotmail.com

CURSUSSEN EN EXCURSIES

Plantencursus 2016

In 2016 biedt de plantenwerkgroep IVN Groningen-Haren een plantencursus nieuwe stijl aan. Dit jaar ligt de nadruk op het bezoeken van gebieden die zich kenmerken door een bijzondere rijke flora. We gaan maar liefst vier keer op excursie. Daarbij bezoeken we een oerbos, een beekdallandschap, een laagveengebied en een wadden-gebied. De excursies duren een hele dag.

De cursus begint met een theorieavond in AOC-terra. Op deze avond wordt jouw botanische kennis bijgespijkerd en vertellen we over de verschillende landschapstypen en biotopen die we gaan bezoeken. Tevens wordt er informatie verstrekt over het gebruik van internet bij het leren determineren van planten en het doorgeven van waarnemingen.

De excursies:

Oerbos Hasbruch, vlakbij Bremen. Dit eiken-haagbeukenbos, met eiken van meer dan 1000 jaar oud, bezoeken we in het voorjaar. Het bos krijgt in het voorjaar een sprookjesachtig uiterlijk door een tapijt van overal bloeiende voorjaarsplanten zoals bosanemoon, bosgeelster en goudveil. Ook hebben we een grote kans om de verschillende spechtensorten te spotten. In de poeltjes in het bos komt de zeldzame vuursalamander voor.

Beekdallandschap van de Drentse Aa. Tijdens deze excursie zullen we zien hoe de vegetatie verandert richting de beek: van droge, hoge zandruggen met heide en bos naar de natte, kwelrijke hooilanden met o.a. holpijp en snavelzegge.

De Wieden. Dit is een zeer waterrijk laagveengebied. We gaan kijken naar verschillende typen bloemrijke graslanden zoals blauwgrasland; een grasland gedomineerd door verschillende soorten zeggen die samen de weide een blauwe gloed geven. Ook bloeien hier veel orchideeën. Deze graslanden staan bekend om de aanwezigheid van verschillende soorten weidevogels en misschien zullen we de hemelgeit (watersnip) horen 'mekkeren'.

Schiermonnikoog. De kwelder, vlakbij de Waddenzee, is een echt pioniersland-schap. We zullen je het verschil laten zien en proeven tussen zulte en lamsoor. Vervolgens bezoeken we het Groene Strand, een voormalig strand maar nu een ingesloten duinvallei met wellicht de mooiste flora van Nederland. Hier vinden we de moeraswes-

penorchis en moeraskartelblad, maar ook half-parasieten als stijve ogentroost en ratelaar.

Theorieavond: 21 april, 19.30-22.00 uur, in AOC Terra, Verlengde Hereweg 99, 9721AA Groningen.

Data excursies: 23 april Hasbruch; 28 mei Drentse Aa; 11 juni De Wieden; 18 juni Schiermonnikoog.

Kosten: leden €25,-, niet-leden €35,-.

Bijkomende kosten:

* Benzinekosten. We zullen zoveel mogelijk carpoolen. De benzinekosten worden met de chauffeur verrekend.

* Overtocht naar Schiermonnikoog.

* Eventuele consumpties in de horeca tijdens de excursies.

Voor info en opgave: Ellen Vissia: e_vissia@hotmail.com.

Zondag 21 februari: **Braakballen pluizen.**

Tijd: van 14:00 uur tot 15:30 uur. **Locatie** wordt later bekend gemaakt.

Extra info: Voor kinderen van 6 t/m 12 jaar.

Voor info en opgave: natuurkids.groningen@gmail.com

Zaterdag 19 maart: **Excursie naar de Gasterse Duinen met de Vogelwerkgroep.**

Locatie en tijd: Om 8.30 uur vertrek bij de AH-winkel Hoornse meer. We hopen uiterlijk om 13.30 uur terug te zijn.

Extra info: We maken een wandeling door dit prachtig gebied, bestaande uit bos, hei en zandgronden. Juist in deze tijd van het jaar kunnen we hier leuke soorten zien, zoals boomleeuwerik,

geelgors, goudvink, roodborsttapuit en klapekster. Ook alle 3 de spechten; de groene, zwarte en grote bonte specht komen hier voor. De Gasterse duinen liggen aan de Oudemolenseweg tussen Oudemolen en Gasteren op ongeveer 3 kwartier rijden van Groningen.

Er wordt aanbevolen om zelf koffie/thee en een broodje mee te nemen.

Kosten: Voor meerijden, te verrekenen met de chauffeur ca. € 6.00.

Voor info en opgave: susandesmidt@jopje.nl / 06-54967950.

Bij opgave graag aangeven of je in bezit bent van een auto en zo nodig wilt rijden.

Zaterdag 9 april: **Excursie Nieuw Statenzijl en polder Breebaart met de Vogelwerkgroep.**

Locatie en tijd: 8.30 uur vanaf het transferium Kardinge. We zijn ongeveer om 15.00 uur terug bij Kardinge.

Extra info: We gaan eerst naar de vogelkijkhut bij Nieuw Statenzijl 'de Kiekkaste'. Het is laag water, kans op vele steltlopers en in het riet horen/zien we misschien een baardman, een rietgors en/of een mooie blauwborst!

Daarna rijden we via de Carel Coenraad-polder, met o.a. kans op ganzen en roofvogels, naar polder Breebaart alwaar we

een korte wandeling maken en ook een vogelkijkhut bezoeken. Ook hier steltlopers; o.a. klutenkolonie, maar ook diverse eenden en kans op gele kwikstaart en beflijster. En vanaf de dijk zijn vaak zeehonden te zien!

Kosten: geen, alleen € 7.00 voor carpoolen.

Voor info en opgave: willy.sjaarda@telfort.nl / 050-5419726 of 06-25583942.

Zaterdag 16 april: **Plantenruildag van de Planten Tuinkring Haren.**

Locatie en tijd: van 10.30 -12.00 uur in de tuin van Machteld Robot, Oude Borg 8, 9753 BV Haren.

Zondag 24 april: **Op expeditie in het Sterrebos.**

Locatie en tijd: van 13:30 uur tot 15:30 uur in het Sterrebos

Extra info: Voor kinderen van 6 t/m 12 jaar samen met hun (groot)ouders

Voor info en opgave: natuurkids.groningen@gmail.com

Zaterdag 4 juni: **Tuinbezoek Westerlee/Sellingen van de Planten Tuinkring Haren.**

Locatie en tijd: We verzamelen om 9.30 uur op het P&R terrein van NS Station Haren.

Extra info: We gaan naar "Jan wilde een tuin", Ontsluitingsweg 7, 9678 TE Westerlee, een particuliere tuin van 8000 m². Na de lunch vertrekken we naar de privétuin van fam. Schipper-Boelen. Dit 7000 m² grote perceel is omgevormd van weiland naar wilde ecologische plantentuin/weide. Adres: Breetuinenweg 46, 9551 BV Sellingen.

Kosten: € 5,- incl. koffie/thee. Lunch zelf meenemen. Reiskosten reken je af met de chauffeur.

Voor info en opgave: Ernst Flentge: e.w.flentge@freeler.nl / 050-5349131.

Zaterdag 18 juni: **Dagexcursie naar Ameland met de Vogelwerkgroep.**

Locatie en tijd: Vertrek: Met auto's vanaf Kardingse om 8.00 uur. Boot heen: 9.30 uur (Holwerd), terug om 16.30 uur.

foto: Richard Kuntzel

Extra info: Ons belangrijkste doel op deze dag is de Feugelpolle, dit is een buitendijks Natura 2000-gebied in de Waddenzee, waar een kolonie van 4000 paren grote sterns broedt. Tussen de grote sterns broeden kokmeeuwen, die belangrijk zijn voor de bescherming van de kolonie. Op de lager gelegen delen broeden zo'n 150 paren visdiefjes en 250 paren

noordse sterns. Als wij deze kolonie bezoeken zijn er volop jongen en is het een af- en aanvliegen van ouders met visjes. Je kunt je hier lekker op het fietspad installeren met kijker en telescoop om van het prachtige schouwspel te genieten. Daarnaast biedt

Ameland nog meer goede vogelkijkplekken, waaronder de hut bij het Finnegatspad (nachttegaal) en de duinvegetatie bij o.a. het Kooihus (rietvogels, kneu, paapje). We zullen overdag een koffiepauze inlassen, maar neem vooral ook iets te eten en te drinken mee.

Kosten: Voor meerijden, te verrekenen met de chauffeur €9, bootkaart €15 en fiets-huur €8.

Voor info en opgave: elsvdboomgaard@gmail.com / 06-44354496.

Zaterdag 13 augustus: Tuinbezoek aan de Hemelsleutel en kwekerij de Cruydt Hoeck.

Locatie en tijd: We verzamelen om 9.00 uur op het P&R terrein van NS Station Haren.

Extra info: We bezoeken de Hemelsleutel, de tuin van ecologische hovenier Hasan Gadellaa Sing-Sang 6, 8403 BH Jonkersland. Daarna bezoeken we de Cruydt Hoeck (kwekerij van zaden) van Jasper Helmmantel en Jojanke Bijkerk, Abbendijk 6, 8422 DL Nijbeerkoop. De Cruydt Hoeck is normaal gesloten voor publiek.

Kosten: € 7,50, incl. koffie/thee. Lunch zelf meenemen. Reiskosten reken je af met de chauffeur.

Info en opgave: Ernst Flentge, e.w.flentge@freeler.nl / 050-5349131.

ADRESSEN EN INFORMATIE

IVN-Afdeling Groningen/Haren

Postbus 1573

9701 BN Groningen

www.ivn-groningenharen.nl of ivn.nl/afdeling/groningen-haren

e-mail: ivngroningenharen@gmail.com

Bestuur

Voorzitter: Lammert Tiesinga

la.tiesinga@gmail.com Tel: 050-3133682

Secretaris: Toeska Smit

ivngroningenharen@gmail.com

Penningmeester: Carlo Ensing

c.f.ensing@gmail.com Tel.: 06-47871101

Leden: Els vd Boomgaard, Kees van de Ven, Ernst Flentge, Rixt Kok

Ledenadministratie

Postbus 1573, 9701 BN Groningen.

E-mail: c.f.ensing@gmail.com

IBAN NL12INGB0003742937 t.n.v. IVN afd. Groningen/Haren

Contributie/administratie

Leden zijn actief betrokken bij het IVN. Zij betalen per jaar minimaal 20,50 euro, waarvan de afdeling een gedeelte afdraagt aan het landelijk bureau. Donateurs steunen het IVN en betalen minimaal 13,50 euro per jaar, dat geheel ten goede komt aan de afdeling.

Leden en donateurs ontvangen de "Groeningen", en leden ontvangen tevens het landelijk tijdschrift "Mens en Natuur".

Leden, die "Mens en Natuur" niet thuis gezonden krijgen, worden verzocht contact op te nemen met de afdelingspenningmeester.

Opgave, verhuizingen, overschrijvingen naar andere afdelingen en opzeggingen (dit laatste alleen voor 1 januari) graag doorgeven aan de ledenadministratie van onze afdeling. Betalingen geschieden per toegezonden acceptgiro of met internetbankieren.

Werkgroepen en coördinatoren

Vogelwerkgroep

Willy Sjaarda, tel.: 050-5419726

willy.sjaarda@telfort.nl

Plantenwerkgroep (waarnemend)

Ernst Flentge, tel.: 050-5349131

e.w.flentge@freeler.nl

Natuur- en Milieuwerkgroep Haren

Ernst Flentge, tel.: 050-5349131

e.w.flentge@freeler.nl

Werkgroep stadsecologie

Lammert Tiesinga, tel.: 050-3133682

la.tiesinga@gmail.com

Werkgroep Natuurkids

Rixt Kok, tel.: 06-23160622

rixt.kok@home.nl

Boekenverkoop

Saskia van der Burg, tel.: 050-5799631

SteunfondsNME@hotmail.com

Werkgroep PR & Communicatie

Kees van de Ven, tel.: 050-4063310

prharengroningen@kpnmail.nl

Ad interim

Kopij voor de Groeningen vóór 10 april 2016 sturen naar:
ivngroeningen@gmail.com of postbus 1573, 9701 BN Groningen

Redactie: Ana Buren

Vormgeving: Bert Holtkamp

Druk: Multa bedrijven Assen

IVN Consulentschap Groningen

Postbus 1020, 9701 BA Groningen.

Tel: 050-3135933; e-mail: consulentschap.groningen@ivn.nl

Vrijwilligersconsulent: Marit Stokkentreeff

IVN-Landelijk

Postbus 20123, 1000 HC Amsterdam.

Tel: 020-6228115

Website: www.ivn.nl

IVN afdeling Groningen/Haren
Postbus 1573
9701 BN Groningen
Drukwerk

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

